2017 2017 2018

स्त्री : प्रतिमा आणि वास्तव
: छवि और यथार्थ

मुख्य संपादक

डॉ. सतीश पावडे

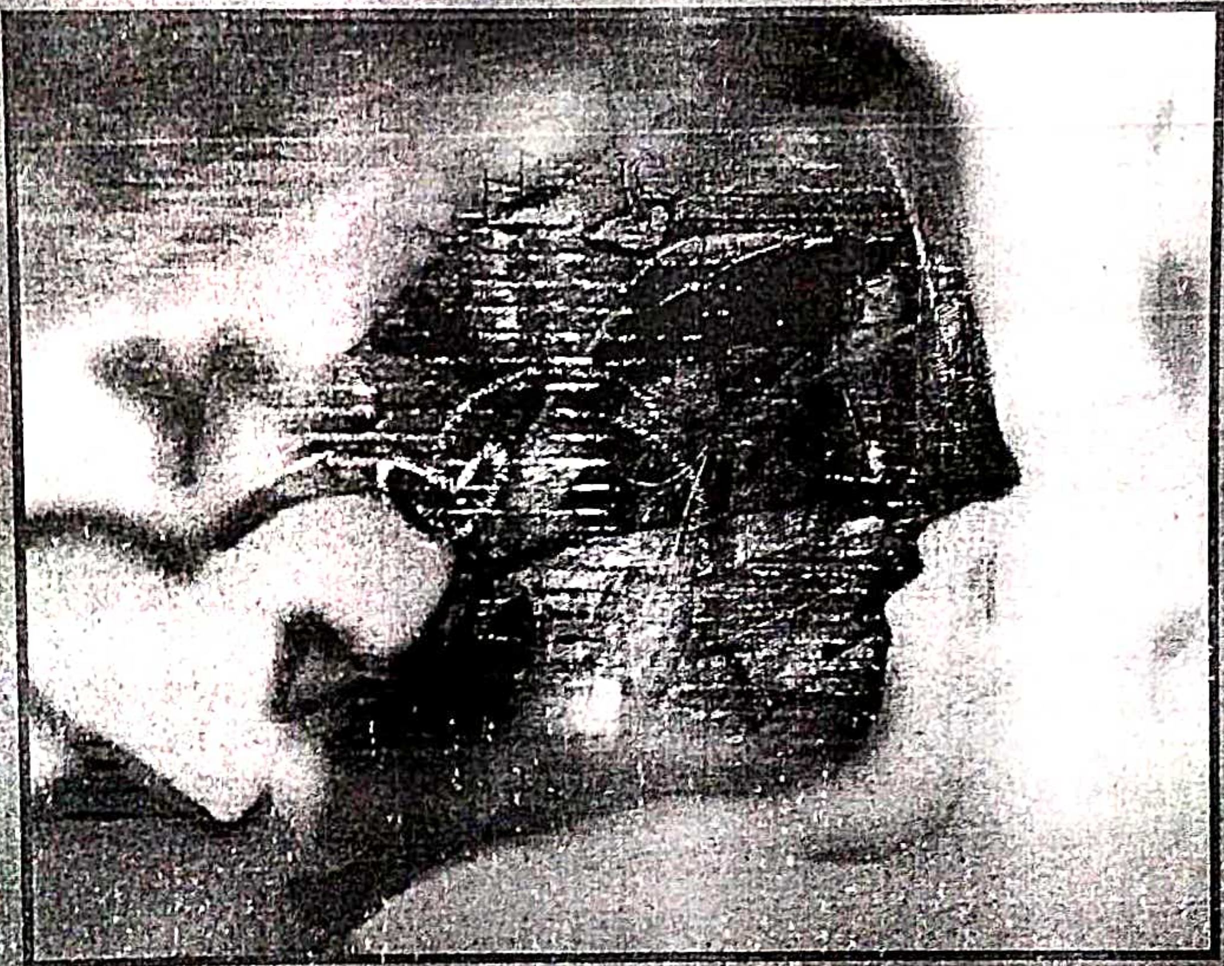

Women: Image and Reality

३५. स्त्री - प्रतिमा आणि वास्तव — प्रा. डॉ. जयश्री विश्राम कुळकर्णी/१०९
३६. मीराबाई उमप : स्त्रीचा लोकरंग — अनिल उत्तमराव साळवे/११२
३७. उत्तम बंडू तुपे यांच्या कादंबरीतील स्त्री प्रतिमा — प्रा. अश्विनी दे. वऱ्हेकर (मडघे)/११५
३८. स्त्री: प्रतिमा आणि वास्तव — प्रा. दिनेश ज्ञानेश्वरराव पेटकर /११८
३९. मनोहर वाकोडे यांच्या कवितेतील स्त्री प्रतिमा — भगवान पांडुरंग फाळके/१२२
४०. स्त्री : प्रतिमा आणि वास्तव : पुरूषाशिवाय स्त्री — संगीता नारायणराव एकोणकर/१२६
४१. इतिहास आणि स्त्री प्रतिमा — गंधार विश्राम कुलकर्णी/१२८
४२. स्त्री-पर्वातील मुरळीचे स्थान : एक दृष्टीक्षेप — हर्षवर्धन सिताराम बाणघूले/१३१
४३. ग्रंथपाल स्त्रियांचा प्रश्न आणि प्रतिमा — उमेश अशोकराव खडसे/१३४
४४ आईच्या कवितेतील स्त्री प्रतिमा(विशेष संदर्भ: डॉ. गिरीष खारकर यांची कविता) — प्रमोद चोबितकर/१३६
४५.भारतीय स्त्री काल, आज व उद्या — साखरे आशा कारभारी/१४०
४६. दलित नाट्यातून डॉ. आंबेडकरांचा येणारा स्त्री विषयक दृष्टिकोन — सोनाली लक्ष्मणराव इंगळे/१४३
४७. वाघ्या - मुरळी या लोककलेतील स्त्री ची प्रतिमा — विशाखा सुखदेव शिरवाडकर/१४५
४८. उंच माझा झोका : प्रतिमा आणि व्यक्तिरेखा — सुजाता मधुकर कांबळे/१४८
४९. स्त्री प्रतिमा आणि वास्तव- नाट्यकलेतील स्त्री प्रतिमा — प्रियंका रामराव जाधव/१५२
५०. नाट्यकलेतील अभिनेत्री : प्रतिमा आणि वास्तव — सौ. आरती मकरंद वडोदकर/१५६
५१. स्त्रिया आणि कायदे — प्रा. डॉ. संध्या चर्जन/१५९
५२. स्त्री : प्रतिमा आणि वास्तव — डॉ.सौ.जोत्सना पुसाटे /१६१
५३. थेरी गाथेतील स्त्री प्रतिमा — प्रा. प्रकाश साहारे/१६४
५४. भटक्या -विमुक्तांच्या आत्मचरित्रातील स्त्रीजीवन — विशाखा जनार्धन आखाडे/१६८
५५. झोपडपट्टील स्त्री: लिंगभाव परिप्रेक्षातून आढावा — ललित थारेश्वर भवरे /१७०
५६. भारतीय संविधान सभेतील महिलांची राजकारणातील प्रतिमा — डॉ. मोनाली गवई/१७३
५७ स्त्रिांचे प्रश्न आणि मानवी मूल्ये — प्रा. अनिल सखाराम बाभुळकर /१७५
५८. जाहिरातीतील स्त्री चित्रणाचा अभ्यास — प्रा. दिनेश कि. राऊत /१७७
५९. आदिवासी समाजातील स्त्री प्रतिमा — प्रा. संजय जे. भगत/१७९
६० आधुनिक कवयित्रींच्या कवितेतील स्त्री प्रतिमा आणि वास्तव — प्रा.डॉ. शोभा रोकडे / १८३
६१. डॉ. आंबेडकरांच्या दृष्टीतील स्त्री प्रतिमा — प्रा.डॉ. अपर्णा अभय पाटील / १८६
६२. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे ग्रामगीतेतील स्त्रीविषयक विचार — प्रा. दीपक स. वानखडे /१८९
६३. बदलते समाज वास्तव आणि स्त्री प्रतिमा — डॉ. प्रदीप औजेकर/ १९१
६५. श्रीगोविंदप्रभु चरित्रातील स्त्री भावविश्व — डॉ. अण्णा वैद्य /१९४
६६. आधुनिक मराठी काव्याची प्रभात - सावित्रीबाई फुलेची कविता — डॉ. पंकज वानखडे/१९८
६७. 'तमाशा' या लोककलाप्रकारातील स्त्री प्रतिमा — प्रा. जगन्नाथ ख. इंगोले /२०१
६८. संगीत कलेतील संघर्षमय स्त्री प्रतिमा — प्रा. अमोल दशरथराव वाडवे /२०३
६९. पर्यावरण व्यवस्थापनात स्त्रियांची भूमिका — प्रा. दीपक उदयराज अंबोरे/२०४
७० आंबेडकरवादी कवयित्रींचीकविता: एक आकलन — प्रा.डॉ.प्रशांत धनवीज /२०६
७१. स्त्री चित्रपटातील स्त्री प्रतिमा — प्रा. शांतरक्षित गावंडे /२०८

◆◆◆

ISBN: 978-81-89839-99-4

जाहिरातीतील स्त्री चित्रणाचा अभ्यास

प्रा. दिनेश कि. राऊत
युवाशक्ती कला व विज्ञान महाविद्यालय, अमरावती
मो.नं. ९७६४६८८१५८

आपल्या दैनंदिन जीवनात जाहिराती ह्या आपल्याला नेहमीच भेटत असतात. दररोज वर्तमान पत्र उघडले की आपले लक्ष्य त्यातील जाहिरातीवर पडते. जाहिरात ही एक सुंदर व आकर्षक अशी एक स्वतंत्र्य कला आहे. आजच्या युगाला जाहिरातीचे युग असे म्हणतात. प्रशासनिक लेखन कौशल्या इतकेच आज प्रसार माध्यमांसाठी विविध प्रकारच्या लेखनातील कौशल्यांची गरज ही वाटत आहे.

प्रसार माध्यमापैकी प्रामुख्याने वृत्तपत्रे, आकाशवाणी व दुरदर्शन ही माध्यम आहे. जाहिरात लेखन किंवा जाहिर निवेदनलेखन यांचे उद्देश त्याची गरज, त्याची माध्यमे इ. विचार कन त्यांचे लेखन केले जाते. जाहिरातींचा कल जो आहे तो थोडे कल्पतेने अतिशयोक्तीने मांडण्यात असतो. साहित्य सम्राट न.चि. केळकरांनी जाहिरातीला पासष्टवी कला असे म्हटले आहे असे म्हणतात. ज्याला जाहिराती करण्यात जमतात तो माती देखील सोन्याच्या किंमतीत विकतो व ज्यास जमत नाही त्याच्या सोन्याला माती एवढी देखील किंमत मिळत नाही. आजच्या युगात जाहिरातीत मोठया प्रमाणात बदल झाले आहे. श्राव्य, आकशवाणी, छापिल जाहिरातीमधून स्त्री पात्र चित्रण होते, यामुळे स्त्रीचे नवीन उभरते रूप हे जगासमोर येत आहे. मोहिनी घालण्यासाठी सध्या स्त्रीचा उपयोग यात मोठया प्रमाणात केला जातो. यात जाहिरातीत संमोहित व आकर्षक करणारी असते, की लोक वस्तुची पुरी शाहनिशा न करता ग्राहक वस्तु विकत घेतात म्हणून जाहिरात लेखन व प्रकाशन कौशल्यात स्त्रीचे स्वप समजुन घेऊन स्त्रीचे जाहिरात युगात कसे वेगळे स्वरूप हे समजुन घेऊ. :

उत्कृष्ट जाहिरात करणे ही खरतर एक कलाच, यासाठी गरत असते, ग्राहकांच्या गरजा आणि मानसिकतेच्या अभ्यासाबरोर मार्केट ट्रेड अचुक हेरायची काळानुप जाहिरातीचे माध्यमे चालले तशी या क्षेत्रातील वेगवेगळया विभागातील लोकांची गरज असते विविध माध्यमात जाहिरात करण्यासाठी त्या उत्पादनाची संपुर्ण माहिती घेऊन जाहिरातीचे नियोजन करावे लागते. मोठया जाहिरात एजन्सी मध्ये बहुतेक सगळे काम इन हाऊस केले जाते. एक जाहिरात करण्यासाठी उत्कृष्ट कॉपी, उत्तम स्क्रिप्ट याबरोबरच मार्केटींग मिडिया प्लॅनिंग अशा अनेक भागातून प्रवास करावा लागतो. जाहिरात एजन्सीचे मुख्यात: ग्राहक सेवा, दुसरी प्रॉडक्शन / आर्ट, मिडिया बाईग, फोटोग्राफी, मार्केट रिसर्च असे विविध विभाग पडतात.

मुद्रित माध्यम :

मुद्रित माध्यम हे जाहिरात प्रसारणचे मुख्य माध्यम आहे. मुद्रित माध्यमापैकी दैनिक, साप्ताहिक, मासिके, प्लास्टिके, पुस्तिका, ग्रंथ, फोलडर, ब्रौचर, छापील पत्रे इ. गोष्टींचा समावेश होतो.

श्राव्य माध्यम :

आकाशवाणी हे श्राव्य माध्यमातील सरकार नियंत्रित मुख्य माध्यम आहे. या व्यतिरिक्त कॅसेट ध्वनिक्षेपकावरून केल्या जाणाऱ्या जाहिराती, अलबम इ. माध्यमे आहेत त्याची वैशिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत.

दृकश्राव्य माध्यम :

दुरदर्शन तसेच अन्य खाजगी वाहिन्या चित्रपट, लघुपट, व्हिडीओ, कॅसेट्स ही जाहिरातीची दृकश्राव्य माध्यमे आहेत.

ग्राहकसेवा :

ग्राहकांच्या गरजा, जाहिरातीचे बजेट या गोष्टीचे ज्ञान असावयास हवे, त्याच बरोबर त्यासाठी आवश्यक तो रिसर्च कल्पक नियोजन, बजेट, जाहिरातीसाठी जातात. आवश्यक ती माहिती पुरवणे हे प्रकार अंतर्भुत होतात.

प्रॉडक्शन :

यामध्ये जाहिराती संबंधी संकल्पना आणि रचना तयार केली जाते. यात कॉफी रायटिंग, आर्ट असे दोन मुख्य विभाग असतात.

आर्ट :

या विभागत जाहिती लेआऊट आणि ग्राफिक्स तयार केले जातात. एखाद्या कंपनीचे जाहिरातीसाठी योगदान आवश्यक ठरते.

ग्राहकांचे मन वस्तुकडे आकर्षित करून त्यांच्यामध्ये क्रयतेची भावना निर्माण करणे हा जाहिरातीचे महत्वपुर्ण काम झालेले आहे म्हणून उत्पादक किंवा उत्पादक कंपनी आपल्या वस्तु व सेवांची जाहिरात वेगवेगळया, मुद्रित, श्राव्य, दृकश्राव्य माध्यमातुन ग्राहकांपर्यंत पुरूष तसेच स्त्री पात्राच्या माध्यमाने पोहचवतो. स्त्रीला प्रकृती म्हणले जाते. प्रकृती पासून मोहित होऊन कोणी वाचले नाही. ग्राहकांना वस्तु खरेदी करणे हा उत्पादक व संस्थेचा उद्देश असतो.

१)नित्य, ठराविक कालाने प्रसिद्ध होते यामुळे यातील प्रसारण सातत्य क्रमबद्धता व कालसंगती असते संदेश अत्यंत जलद पोहोचविता येतो.
२)साक्षरांसाठी उपयुक्त व विशवासर्ह असते अल्प किंगत,

ISBN: 978-81-89839-99-4

तात्कालिकता, सर्वदुर प्रसार व प्रचंड खप असतो.

३)विशिष्ट दृष्टिकोन, विशिष्ट वाचकवर्ग, विशिष्ट अभिची सांभाळली जाते.

४)अत्यंत ताजेपणा, समयोचिता, भोवतालच्या घडामोडींचा तावडतोब उपयोग करून घेता येतो.

५)मुखपत्रे, तालुका, जिल्हा, प्रवेश, राज्य, भाषा, देश पत्रे अशी सुक्ष्म व छोट्या गटापासून विशाल गटापर्यंत त्याची व्याप्ती असते.

१.जाहिरात युगात स्त्रीला अधिक महत्त्व आले आहे.

२.स्त्री ही वस्तुकडे लवकर मोहित होते.

३.दिग्दर्शकाने खुप विचार करून जाहिरात युगात स्त्री आणली आहे.

४.ग्राहकांना वस्तू खरेदी करणे हाच उत्पादक संस्थेचा / व्यक्तिचा अंतिम उद्देश असतो.

५. आपल्या उत्पादनाची माहिती कोणत्या कोणत्या पद्धतीने ग्राहकांपर्यंत पोहचवणे हा महत्वाचा उद्देश आहे.

६. स्त्रियांचे दर्शन विविधांगी घडते.

७.स्त्रियांमध्ये काहीतरी करून दाखवायची उमेद जागी होते.

८.एक स्त्री दुसऱ्या स्त्रीचे अनुकरण करते.

९.स्त्री जाहिरातीमुळे वस्तुची विक्री मोठ्या प्रमाणात होते.

१०.त्यामुळे उत्पादन प्रक्रियेत वाढ झाल्याचे दिसते.

११.ग्राहक जाहिरातीतून आकर्षित होऊन ठराविक उत्पादन विकत घेतो.

: जाहिरातीचा अभ्यास करण्यासाठी ग्रंथालय, आंतरविद्याशाखीय व बदलत्या सामाजिक गरजा यांच संशोधन करणे.

संदर्भसूची:

१) गोविलकर डॉ. लीला पाटणकर

२) डॉ. जयश्री, व्यवहारिक मराठी

३) केळकर केशव, जाहिरात युग

४) हॉवर राल्फ एग, जाहिरात कंपनीचा इतिहास

५) प्रा.डॉ. संजय कसान, जाहिरात विश्व

◆◆◆

ISBN: 978-81-89839-99-4

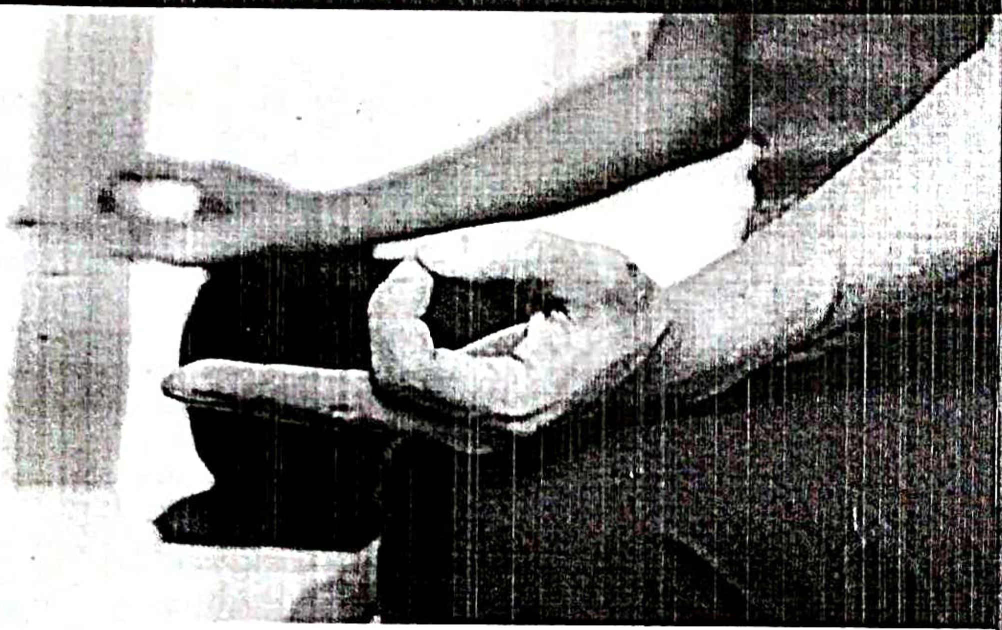

Dr. Ajay Vasantrao Gulhane

YOGA and DIABETES

Published by
SPORTS PUBLICATION
7/26, Ground floor, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi-110002
Ph. : (Office) 65749511, 23240261
(Mobile) 9868028838
E-mail: *lakshaythani@hotmail.com*

© 2017 Publishers

I.S.B.N: 978-93-86592-67-5

PRINTED IN INDIA 2017

All Rights Reserved

No Part of this publication may be stored in a retrieval system, transmitted, or reproduced in any way, including but not limited to photocopy, photograph, magenetic or other record, without the prior agreement and written permission of the publisher.

Printed by:
Prident Interprises Delhi-91

Price : ₹ 400.00

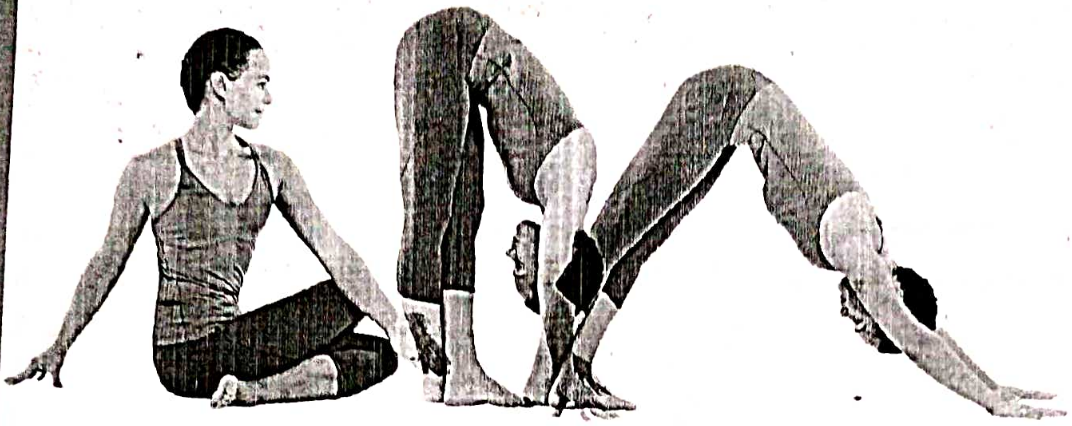

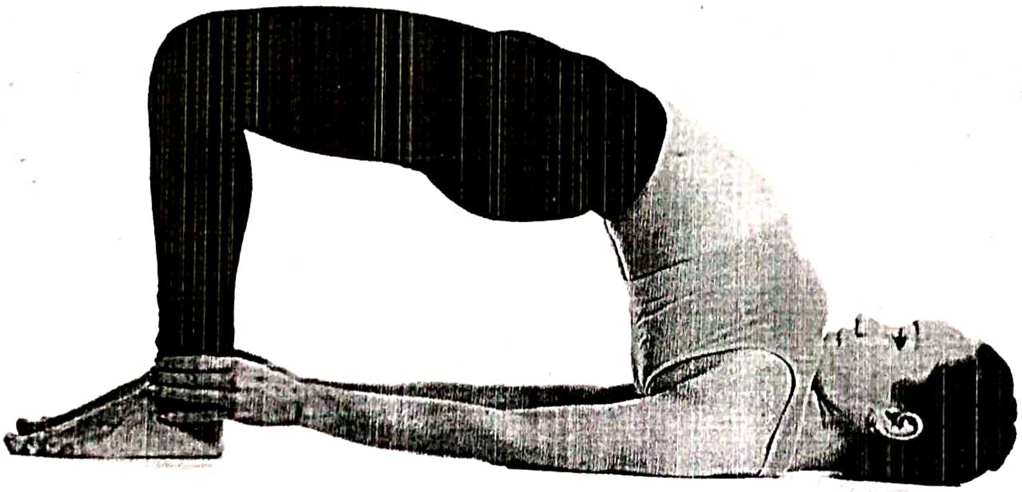

Dr. Ajay Vasantrao Gulhane

Yoga for Headache

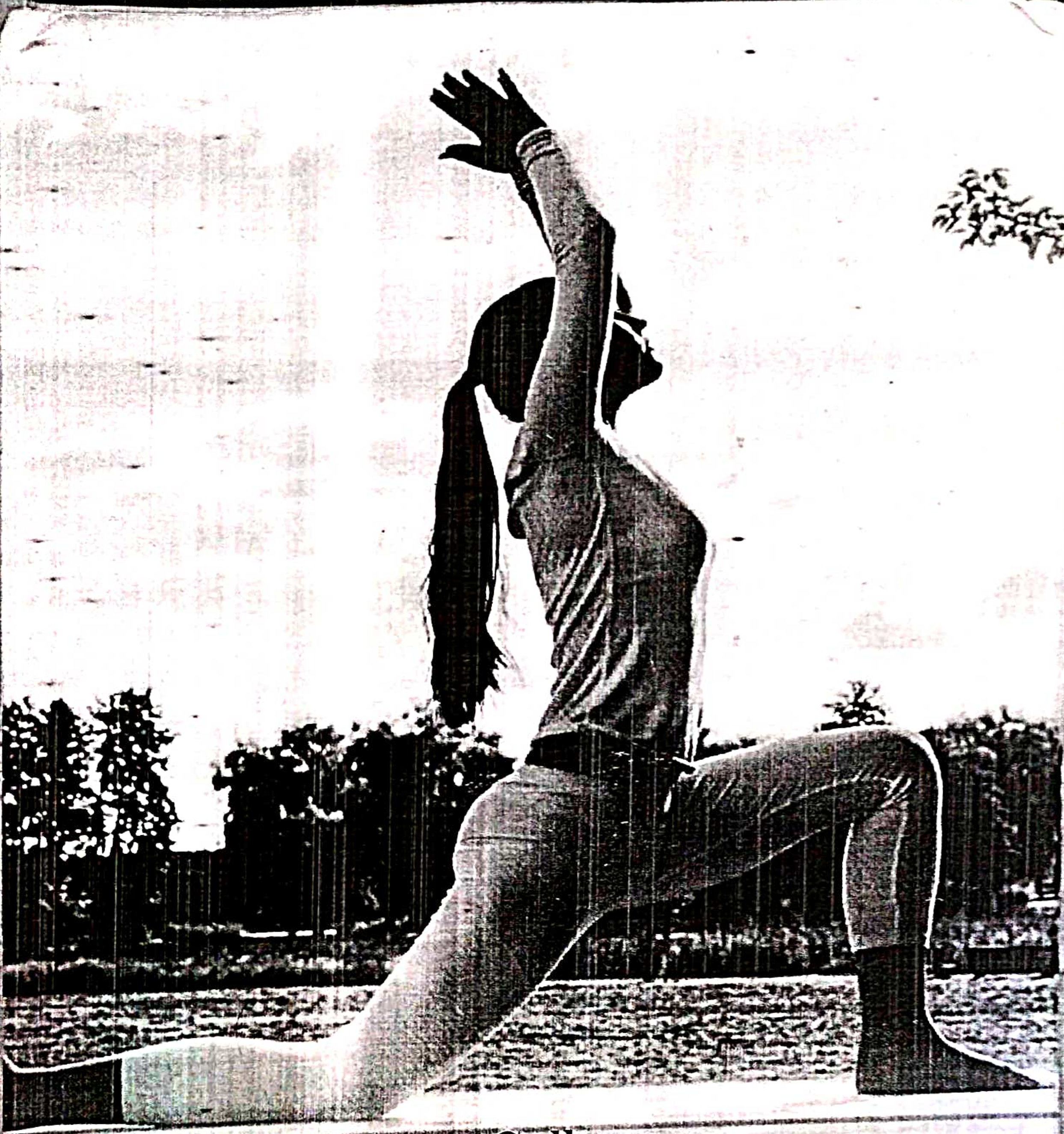

Dr. Ajay Vasantrao Gulhane

YOGASANA

।। प्रदीपः सर्वविद्यानाम ।।

वसंतराव नाईक शासकीय कला व समाज विज्ञान संस्था, नागपूर

'नॅक' मूल्यांकन 'अ' दर्जा प्राप्त

तत्त्वज्ञान विभाग द्वारा आयोजित

महाराष्ट्र तत्त्वज्ञान परिषद

मु...

तत्त्वविमर्श

9 oct. to 11 oct 2017

३४ वे अधिवेशन

मुख्य संपादक :

डॉ. ...

संचाल...

वसंत...

व सम... , नागपूर

संपादक मंडळ :

डॉ. शैल...

प्रा. रीना बोवन...ळे

डॉ. सुमेश गोडाते

अनुक्रमणिका

अनु क्र.	शोधनिबंधाचे नाव	लेखक	पान क्र.
१	तत्त्वज्ञान : चिकित्सा व जीवनमार्ग	डॉ. राजेसाहेब मारडकर	१ ते १०
२	तत्त्वज्ञान : चिकित्सा व जीवनमार्ग	चंद्रकांत सोनवणे	११ ते १४
३	जीवनाचे अंतिम साध्य व साधन	डॉ. शर्मिला विरकर	१५ ते १८
४	जीवनाचे अंतिम साध्य व साधन	डॉ. व्हि. ओ. आंबटकर	१९ ते २३
५	मूल्यशिक्षण काळाची गरज	प्रा. संगिता जाधव	२४ ते ३२
६	बदलत्या परिस्थितीत नैतिक मूल्यांचा ऱ्हास : एक चिकित्सा	प्रा. रीना बावनकुळे	३३ ते ३८
७	मूल्य आणि जीवन समस्या	डॉ. जयसिंग सावंत	३९ ते ४१
८	आचरणाचे तत्त्वज्ञान	डॉ. रेखा शेरकर	४२ ते ४६
९	खाजगीपणाचा अधिकार : एक तात्त्विक चिंतन	डॉ. हरिश नवले	४७ ते ५६
१०	चाणक्य नीतिची आज असलेली उपयोगिता	कु. धनश्री पात्रीकर	५७ ते ५९
११	पर्यावरणाचे नीतिशास्त्र दोन दृष्टिकोन	डॉ. ममता उपगडे	६० ते ६५
१२	भारतीय परंपरा, पर्यावरण आणि तत्त्वज्ञान	प्रा. स्मिता बेतुले	६६ ते ७३
१३	पर्यावरणीय आचारनीति	कांचन सुरेशराव वानखेडे	७४ ते ७८
१४	पर्यावरण किंवा निसर्ग विषयक हिंदू दृष्टिकोन	प्रा. वर्षा जपे	७९ ते ८७
१५	व्यावसायिक नीतिशास्त्र	प्रा. पुष्पा देवतळे	८८ ते ९१
१६	मनाचे तत्त्वज्ञान (मन वास्तव की भ्रम)	डॉ. सुभाष देसाई	९२ ते ९६
१७	फालून दाफा मन शरीर संवर्धनासाठी एक साधना प्रणाली	डॉ. यशोधरा हाडके	९७ ते १०४
१८	कर्म सिद्धांत : एक आढावा	डॉ. एन. के. रासकर	१०५ ते १०८
१९	"कर्मसिद्धात " एक नैतिक चिकीत्सा	प्रा. खानोरकर मोनालिसा अरुण	१०९ ते ११२
२०	योग एक जीवन शैली	डॉ. प्रा. रेखा वाडेकर	११३ ते १२१
२१	चित्तवृत्ती संकल्पना (योग)	प्रा. जगन्नाथ कदम	१२२ ते १२४
२२	प्रतित्यसमुत्पाद	प्रा. प्रज्ञा नगराळे	१२५ ते १३०
२३	बौद्ध तत्त्वज्ञानातील सम्यक दृष्टी : एक दुःख मुक्तीचा मार्ग	प्रा. रजनी कानेकर –जोग	१३१ ते १३५
२४	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या दृष्टीकोनातून बौद्ध धर्मविषयक तात्विक चिंतन	मिरा काशीनाथ शेळके	१३६ ते १४२
२५	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजाचे तात्त्विक विचार एक दृष्टिक्षेप	प्रा. नरवाडे बालाजी मारोतराव	१४३ ते १४८
२६	मानवतेचा नंदादीप वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज	प्रा. रजनी काळे	१४९ ते १५३
२७	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज : एक लोकशिक्षक	डॉ. सुनिल काळमेघ	१५४ ते १५९

मानवतेचा नंदादीप वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज

प्रा.रजनी आनंदराव काळे

तत्त्वज्ञान विभाग प्रमुख,

महात्मा ज्योतिबा फुले महाविद्याल, अमरावती.

प्रस्तावना :

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर आपल्या गणराज्याचा विचार इथल्या मातीत जन्माला आलेल्या आणि इथल्या तंत्राने सिध्द झालेल्या स्वतंत्र विचाराने व्हायला हवा होता. पण दुर्दैवाने तो तसा झाला नाही.आपण इतर जगात निर्माण झालेल्या विचारतरंगावर आपले पोषण करीत राहीलो.परंतु आजूबाजूचा आसमंत, त्या आसमंतात जन्माला आलेला माणूस,त्याचे मन आणि त्याचे व्यक्तित्त्व आणि त्याव्दारा समाजाचे हीत कधी झाले नाही, ना कधी प्रगती म्हणून त्या त्या मातीत रुजलेले जीवन दृष्टी ही आणि हीच कोणत्याही मानव समूदायाला प्रगतीपथावर नेण्यासाठी अनुकुल असते.

जीवनदृष्टी अनुकुल बनविण्यासाठी मानवाला इंद्रियादी विकारांवर, विषयांवर विजय मिळविणे आवश्यक आहे. आणि त्यासाठी त्याने साधनेतून खुप मोठे साहस निर्माण केले पाहीजे त्यासाठी आध यात्मिक अभ्यासाची नितांत गरज आहे. वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या समग्र साहीत्यातून मिळणारा विचार केवळ गाव,देशाकरीता मर्यादीत नसून अखिल विश्वाच्या उन्नतीचा विकास कार्याचा महान विचार आहे.जगात अस्तित्वात असणारे सर्व देव, धर्म, पंथ, संप्रदाय एकच आहेत. हा सिध्दांन्त वंदनीय महाराजांनी आपल्या जीवनात निरंतर आचरण केला. सदर शोधनिबंधामध्ये वंदनीय तुकडोजी महाराजांच्या अतुलनीय कार्याचा आढावा घेवून त्यांनी त्यांच्या कार्याचा नंदादीप कसा तेवत ठेवला एवढेच सांगितले आहे.

वंदनीय राष्ट्रसंतांचा जीवनपट :

महाराष्ट्रातील विदर्भभूमी म्हणजे संत रत्नांची खाण आहे. व्यक्ती व अध्यात्माचा मळा फुलविणारे अनेक संत विभूती या विदर्भाच्या काळ्या मातीत जन्माला आलेत.त्याच संत परंपरेचा पारिपाक विसाव्या शतकाच्या सुरवातीला कलियूगातील अज्ञान,अंधःश्रध्दा व रुढीपरंपरेच्या जोखडात अडकलेल्या अंधःकाराचा नाश करुन मानवता धर्माची दिप ज्योती प्रज्वलित करणारे दिव्य रत्न वंदनीय 'माणिक' 'यावली' या पावनभूमीत अवतीर्ण झाले.जन्मताच काळ्याकुट्ट मेघगर्जनेत घनघोर वादळाने घरावरचे गवती छप्पर उडून गेले आणि तेथून खऱ्या अर्थाने बाळ 'माणिकचे' जगभ्रमण सुरु झाले.या संदर्भात वंदनीय राष्ट्रसंत म्हणतात.

पैदा हुआ इस देह मे। सारा उडा घरबार है।
आयी हवा उस वजही। बंधननसे वेडा पार है।
मॉ बॉप कहते थे हमे। 'तेरे कदम नही स्थिर है'।
पैदा होने से ही लगा। तेरे पिछे फिर–फिर है।

या विलक्षण जन्मप्रसंगावरुन वंदनीय राष्ट्रसंतांचे, अनेक जीवनपैलु उलगडायला सुरवात होते. 'यावली' या लहानशा गावी जन्मघेवून मानवतेचे 'महातीर्थ'असलेल्या 'गुरुकुंज' आश्रामाव्दारे संपूर्ण विश्वाला, मानवताधर्म बहाल केले.वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी आपल्या जीवन प्रवासातून व प्रत्यक्ष कृतीकून मानवतेचे दर्शन घडविले आणि अफाट साहीत्यरुपी सागरातून मानवतेचा महान संदेश भारतीयांनाच नव्हे तर संपूर्ण विश्वाला दिला.

मानवता ही है पंथ मेरा।
इन्सानियत है पक्ष मेरा।
सबकी भलाई धर्म मेरा।
दुविधा को हटाना वर्म मेरा।
एक जात बनाता कर्म मेरा।
सब साथ चलना मर्म मेरा।
निच उंच हटाना गर्व मेरा।
गिरते को उठाना स्वर्ग मेरा।।

या जाणिवेतून माणसाने माणसावर प्रेम करुन शुभचिंतन करावे दिन–पिडीत, अन्यायग्रस्त, शोषित व्यक्तिप्रती आपला सद्‌भाव जागृत ठेवावा हा संदेश वंदनीय महाराज देतात.ग्रामगीता या युगग्रंथात तर ते म्हणतात.

अरे! हे सर्व आता विसरावे।
संती सांगितले तेचि करावे।
मानवाने मानवासि सुधारावे।
याहूनि पूज्य कोणते?।।

ग्रामगीता अध्यात्मिक मेजवानी :

ग्रामगीता या युगग्रंथामध्ये मानवी जीवनाच्या सर्वच पैलुंवर प्रकाश टाकतांना वंदनीय महाराजांनी अनेक ओव्यांमधून व अन्य संपूर्ण साहित्यातून मानवतेसंबंधी विस्तृत विवेचन केले आहे. वंदनीय राष्ट्रसंतांच्या समग्र साहित्यातून मिळणारा विचार केवळ गाव,देशापूरता मर्यादीत नसून

अखिल विश्वाच्या उन्नतीचा विकास कार्याचा महान विचार आहे.जगात अस्तित्वात असणारे सर्व देव,धर्म,पंथ,संप्रदाय एकच आहेत. हा सिध्दांत वंदनीय महाराजांनी जपान येथील विश्वधर्म परिषदेत मांडला.भारताची संस्कृती श्रेष्ठ कशी हे जगातील विद्वानांना पटवून दिले.ईश्वराची व्यापकता पुढील भजनाव्दारे स्पष्ट केली.

हर देश मे तू, हर भेष मे तू।
तेरे नाम अनेक, तू एकही है।
तेरी रंगभूमी यह विश्वभरा।
सब खेल मे मेल मे तुही तू है।

वंदनीय महाराजांनी साध्या सोप्या व सर्वसामान्यांना कळेल अश्याप्रकारे साहित्यातून तत्वज्ञानाची निर्मिती केली.जनतेतील रुढी,परंपरा,अज्ञान अंधःश्रध्दा,ग्रामोन्नती अशा अनेक बाबींवर प्रकाश टाकून आपला विधायक विचार सर्वसामान्यांपर्यंत पोहचविण्याचे कार्य केले.जगाच्या इतिहासात वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नावाचे असे एक महापुरुष झाले की, ज्यांनी ग्रामाला केंद्रबिंदू मानून ग्रामीण जनतेच्या विकासाबरोबरच देशहिताच्या दृष्टीने यजना बध्द जनजागृतीचे कार्य केले.'गावं हे जगाचे केंद्रस्थान आहे' असा विचार 'ग्रामगीतेतून' मांडून गाव,देश,विश्व या त्रिसूत्रीचा संबंध जोडला आणि गावावरुनच देशाची परिस्थिती अनुभवता येणे हे सिध्द केले.

ते ग्रामगीता या युगग्रंथात अध्याय पहिल्यामध्ये म्हणतात.

'गाव हा विश्वाचा नकाशा।
गावावरुन देशाची परिक्षा।
गावाचि भंगता अवदशा।
येईल देशा।'

गाव जर दुभंगायला लागला गावात दुही निर्माण झाली तर देशाचा आणि जगाचा नाश व्हायला वेळ लागणार नाही.हे यावरुन स्पष्ट होते.वंदनीय महाराजांचे विचारधन देशाच्या विकासासाठी उपयूक्त आहे.

'ग्रामगीता म्हणजे आधुनिक विज्ञान युगाची ज्ञानगंगा असून नानाविध योजना व जगातील प्रत्येक समस्येवरील दिव्यवध असून मानवी जीवनाच्या मार्गदर्शनाची गुरुकील्ली आहे.वंदनीय महाराजांनी खंजरी भजन भाषण,प्रवचन,पत्रे,लेख,शंका समाधानाच्या माध्यमातून सत्य,प्रामाणिकपणा व सेवा हा संदेश घरोघरी पोहचविला व त्याव्दारे भारतीय जनतेचे मनोधैर्य वाढविण्याचे महान कार्य केले.देशाचे राज्यकर्ते कसे असावेत,गावचा प्रमुख कसा असावा हे सुध्दा त्यांनी प्रखरपणे मांडले.

देशहिताला समर्थ असा बलशाली,धैर्यशाली,समाज तयार व्हावा असा त्यांचा अविरत प्रयत्न होता.

वंदनीय राष्ट्रसंतांनी आपल्या ५६ वर्षाच्या आयुष्यात नुसती भजने,किर्तनेच केली नाहीत,तर भारतीय जनतेत राष्ट्रीय भावना जागवून त्यांनी स्वातंत्र्य चळवळ सुध्दा योग्य रिताने पार पाडली. देशाच्या स्वातंत्र्याकरीता जेलमध्ये जाणारे ते पहिले भारतीय संत ठरलेत.स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी एवढे मोठे कार्य वंदनीय महाराजांनी केले.स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर स्वराज्याचे सुराज्यात रुपांतर करण्यासाठी योजनापूर्वक धडपड केली. १९६२ मध्ये चीनी आक्रमण हटविण्यासाठी त्यांनी भारतीय सैन्यामध्ये प्रेरणादायी वातावरण निर्माण केले व चिनी सैनिकांना ठणकावले.

'आओ चिनियो मैदानमे।
देखो हिंदका हाथ।
लढ जाऐंगे बढ जाऐंगे।
हम हिम्मत के साथ।
भारत से अगर टकराओंगे।
मिट्टीमे मिल जाओंगे।'

१९६५ मध्ये पाकिस्तानी आक्रमणाचे वेळी भारताने तत्कालिन संरक्षण मंत्री यशवंतराव चव्हाण यांचे लाहोर सीमेवर दौरा करुन बारतीय जवानांमध्ये जोश निर्माण केला.सीमेवर सैनिकांचे मनोधैर्य वाढविणारे सुद्दा ते पहिलेच भारतीय संत होय.अशी कितीतरी राष्ट्रप्रेमाने ओथंबलेली कार्य वंदनीय महाराजांनी देशहिताकरीता केलीत.त्यांचे साहित्य,तत्वज्ञान,देशोध्दारक,विश्लोधारक आहे. नवराष्ट्राच्या उत्थानासाठी प्रेरक व पथदर्शी आहे.या भारत देशाला जगाच्या अति उच्च शिखरावर नेऊन बसविण्याचे त्यांचे स्वप्न होते.

सारांशः

आज शासनाच्या सर्व ग्रामोध्दारक योजना ग्रामगीता–प्रणितच आहेत.हागणदारीमुक्त ग्राम असो.तंटामुक्त ग्राम असो,आयुर्वेद निसर्गोपचार, बचतगटाची संकल्पना,स्वच्छ भारत किंवा विविध आयोग असोत, ग्रामस्वच्छता अभियान असो ह्या सर्व योजना देणारे आणि मानवी जीवनाच्या सर्वांगीण उन्नतीचा मार्ग दाखविणारे महासंत म्हणजे वंदनीय राष्ट्रसंत श्री.तुकडोजी महाराज होय. एवढे महान कार्य करता करता हे महायोगी अश्विन कृ.पंचमी ११ ऑक्टोंबर १९६८ रोजी सायं ४. ५८ मि.विश्वाचा अखेरचा निरोप घेत शेवटी भारत मातेच्या कुशीत अनंतात विलीन झालेत. आयूष्यभर मानवतेसाठी झटणारा हा नंदादीप अखेर मावळला.मानवतेच्या महान उपासकाला क्रांतीपर्वातील क्रांतीसूर्यास,विश्वक्रांतीच्या तेजोमय आत्म्यास शतशः विनम्र अभिवादन!

संदर्भ :

१) स्व. सुदामजी सावरकर, ' ग्रामगीता ', प्रकाश ज. वाघ, सर्वाधिकारी अ.भा. श्री गुरुदेव सेवामंडळ, गुरुकुंज मोझरी, जि. अमरावती.

२) डॉ.अक्षयकुमार काळे, 'राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज व्यक्ती आणि वाङ्मय', विद्या बुक्स, नागपूर.

३) प्राचार्य रा.तु. भगत, डॉ.सुभाष सावरकर, 'राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज गौरव ग्रंथ', चैतन्य प्रकाशन, कोल्हापूर

४) प्रा.डॉ.दीपक पुनसे, वर्धा 'श्री गुरुदेव २०१६ दिवाळी अंक' श्री गुरुदेव प्रकाशन विभाग, गुरुकुंज आश्रम, ता. तिवसा, जि. अमरावती.

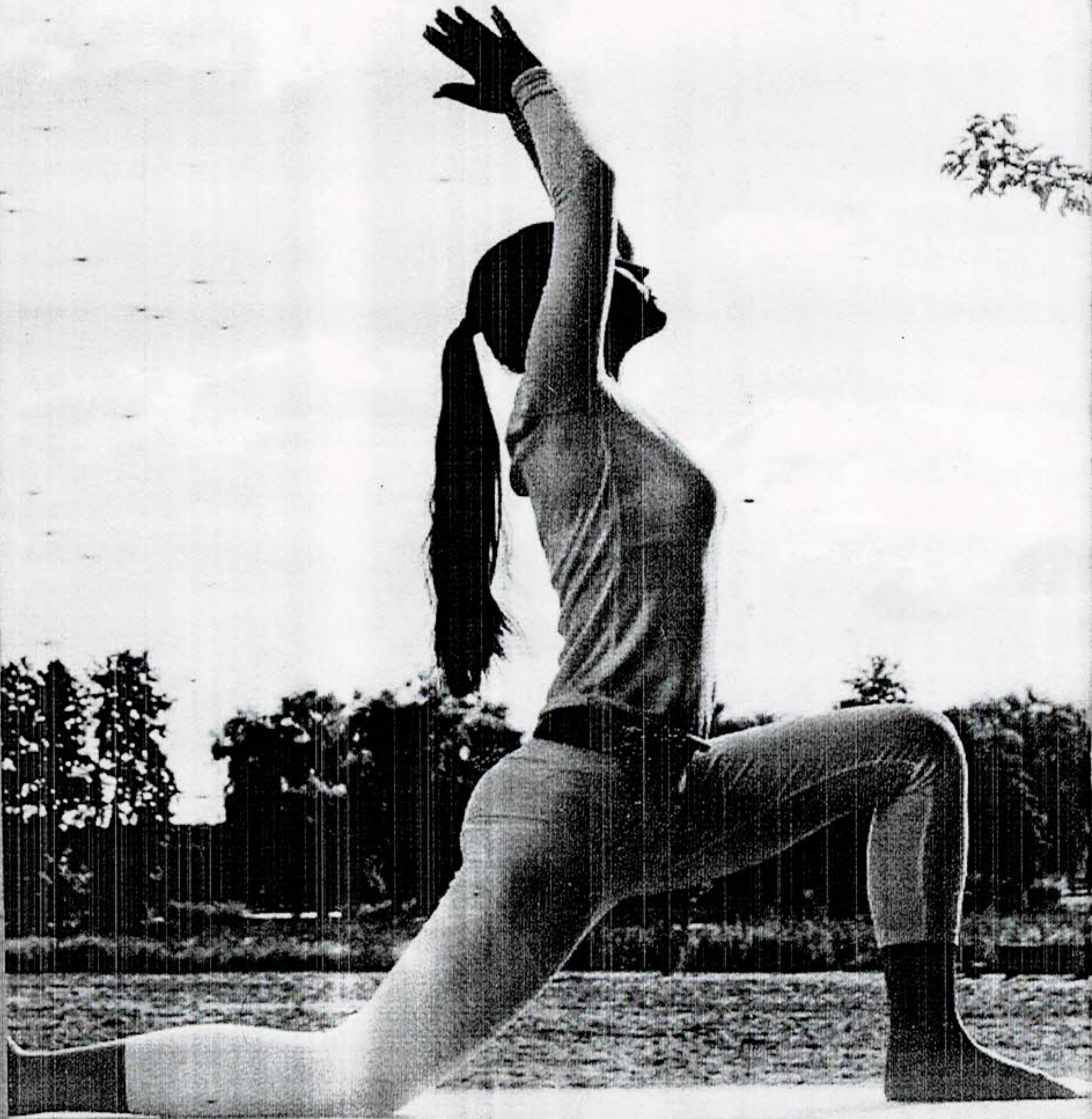

Dr. Ajay Vasantrao Gulhane

YOGASANA

Published by
SPORTS PUBLICATION
7/26, Ground floor, Ansari Road, Darya Ganj,
New Delhi-110002
Ph. : (Office) 65749511, 23240261
(Mobile) 9868028838
E-mail: *lakshaythani@hotmail.com*

© 2017 Publishers

I.S.B.N: 978-93-86592-60-6

PRINTED IN INDIA 2017

All Rights Reserved

No Part of this publication may be stored in a retrieval system, transmitted, or reproduced in any way, including but not limited to photocopy, photograph, magenetic or other record, without the prior agreement and written permission of the publisher.

Printed by:
Prident Interprises Delhi-91

Price : ₹ 400.00

Asana ic
Kriya Yoga) to
are Yama , Ni
Dhyana and Sa
It is impor
breath, consci
Asana. Yoga-
stability and
2.46). It is use
more difficult
serve not only
good body co
Yoga and
which depend
the theoretica
the desired ef
is more icce
exercise and
of gymnastic
usually per
achievemen
competition.
experiencing
are so in ord

।। प्रदीपः सर्वविद्यानाम ।।

वसंतराव नाईक शासकीय कला व समाज विज्ञान संस्था, नागपूर

'नॅक' मूल्यांकन 'अ' दर्जा प्राप्त

तत्त्वज्ञान विभाग द्वारा आयोजित

महाराष्ट्र तत्त्वज्ञान परिषद

मु[illegible]

तत्त्वविमर्श

9 oct to 11 oct 2017

३४ वे अधिवेशन

मुख्य संपादक :

डॉ. [illegible]

संचाल[illegible]

वसंत[illegible]

व समा[illegible], नागपूर

संपादक मंडळ :

डॉ. शैलजा [illegible]

प्रा. रीना [illegible]

डॉ. सुमेश [illegible]

[illegible]

अनुक्रमणिका

अनु क्र.	शोधनिबंधाचे नाव	लेखक	पान क्र.
१	तत्त्वज्ञान : चिकित्सा व जीवनमार्ग	डॉ. राजेसाहेब मारडकर	१ ते १०
२	तत्त्वज्ञान : चिकित्सा व जीवनमार्ग	चंद्रकांत सोनवणे	११ ते १४
३	जीवनाचे अंतिम साध्य व साधन	डॉ. शर्मिला विरकर	१५ ते १८
४	जीवनाचे अंतिम साध्य व साधन	डॉ. व्हि. ओ. आंबटकर	१९ ते २३
५	मूल्यशिक्षण काळाची गरज	प्रा. संगिता जाधव	२४ ते ३२
६	बदलत्या परिस्थितीत नैतिक मूल्यांचा ऱ्हास : एक चिकित्सा	प्रा. रीना बावनकुळे	३३ ते ३८
७	मूल्य आणि जीवन समस्या	डॉ. जयसिंग सावंत	३९ ते ४१
८	आचरणाचे तत्त्वज्ञान	डॉ. रेखा शेरकर	४२ ते ४६
९	खाजगीपणाचा अधिकार : एक तात्त्विक चिंतन	डॉ. हरिश नवले	४७ ते ५६
१०	चाणक्य नीतिची आज असलेली उपयोगिता	कु. धनश्री पात्रीकर	५७ ते ५९
११	पर्यावरणाचे नीतिशास्त्र दोन दृष्टिकोन	डॉ. ममता उपगडे	६० ते ६५
१२	भारतीय परंपरा, पर्यावरण आणि तत्त्वज्ञान	प्रा. स्मिता बैतुले	६६ ते ७३
१३	पर्यावरणीय आचारनीति	कांचन सुरेशराव वानखेडे	७४ ते ७८
१४	पर्यावरण किंवा निसर्ग विषयक हिंदू दृष्टिकोन	प्रा. वर्षा जपे	७९ ते ८७
१५	व्यावसायिक नीतिशास्त्र	प्रा. पुष्पा देवतेळे	८८ ते ९१
१६	मनाचे तत्त्वज्ञान (मन वास्तव की भ्रम)	डॉ. सुभाष देसाई	९२ ते ९६
१७	फालून दाफा मन शरीर संवर्धनासाठी एक साधना प्रणाली	डॉ. यशोधरा हाडके	९७ ते १०४
१८	कर्म सिद्धांत : एक आढावा	डॉ. एन. के. रासकर	१०५ ते १०८
१९	"कर्मसिदधांत " एक नैतिक चिकीत्सा	प्रा. खानोरकर मोनालिसा अरुण	१०९ ते ११२
२०	योग एक जीवन शैली	डॉ. प्रा. रेखा वाडेकर	११३ ते १२१
२१	चित्तवृत्ती संकल्पना (योग)	प्रा. जगन्नाथ कदम	१२२ ते १२४
२२	प्रतित्यसमुत्पाद	प्रा. प्रज्ञा नगराळे	१२५ ते १३०
२३	बौद्ध तत्त्वज्ञानातील सम्यक दृष्टी : एक दुःख मुक्तीचा मार्ग	प्रा. रजनी कानेकर –जोग	१३१ ते १३५
२४	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या दृष्टीकोनातून बौद्ध धर्मविषयक तात्त्विक चिंतन	मिरा काशीनाथ शेळके	१३६ ते १४२
२५	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे तात्त्विक विचार एक दृष्टिक्षेप	प्रा. नरवाडे बालाजी मारोतराव	१४३ ते १४८
२६	मानवतेचा नंदादीप वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज	प्रा. रजनी काळे	१४९ ते १५३
२७	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज : एक लोकशिक्षक	डॉ. सुनिल काळमेघ	१५४ ते १५६

मानवतेचा नंदादीप वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज

प्रा.रजनी आनंदराव काळे

तत्त्वज्ञान विभाग प्रमुख,

महात्मा ज्योतिबा फुले महाविद्याल, अमरावती.

प्रस्तावना :

स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर आपल्या गणराज्याचा विचार इथल्या मातीत जन्माला आलेल्या आणि इथल्या तंत्राने सिध्द झालेल्या स्वतंत्र विचाराने व्हायला हवा होता. पण दुर्दैवाने तो तसा झाला नाही.आपण इतर जगात निर्माण झालेल्या विचारतरंगावर आपले पोषण करीत राहीलो.परंतु आजूबाजूचा आसमंत, त्या आसमंतात जन्माला आलेला माणूस,त्याचे मन आणि त्याचे व्यक्तित्त्व आणि त्याव्दारा समाजाचे हीत कधी झाले नाही, ना कधी प्रगती म्हणून त्या त्या मातीत रुजलेले जीवन दृष्टी ही आणि हीच कोणत्याही मानव समूदायाला प्रगतीपथावर नेण्यासाठी अनुकुल असते.

जीवनदृष्टी अनुकुल बनविण्यासाठी मानवाला इंद्रियादी विकारांवर, विषयांवर विजय मिळविणे आवश्यक आहे. आणि त्यासाठी त्याने साधनेतून खुप मोठे साहस निर्माण केले पाहीजे त्यासाठी आध यात्मिक अभ्यासाची नितांत गरज आहे. वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज यांच्या समग्र साहीत्यातून मिळणारा विचार केवळ गाव,देशाकरीता मर्यादीत नसून अखिल विश्वाच्या उन्नतीचा विकास कार्याचा महान विचार आहे.जगात अस्तित्वात असणारे सर्व देव, धर्म, पंथ, संप्रदाय एकच आहेत. हा सिध्दांन्त वंदनीय महाराजांनी आपल्या जीवनात निरंतर आचरण केला. सदर शोधनिबंधामध्ये वंदनीय तुकडोजी महाराजांच्या अतुलनीय कार्याचा आढावा घेवून त्यांनी त्यांच्या कार्याचा नंदादीप कसा तेवत ठेवला एवढेच सांगितले आहे.

वंदनीय राष्ट्रसंतांचा जीवनपट :

महाराष्ट्रातील विदर्भभूमी म्हणजे संत रत्नांची खाण आहे. व्यक्ती व अध्यात्माचा मळा फुलविणारे अनेक संत विभूती या विदर्भाच्या काळ्या मातीत जन्माला आलेत.त्याच संत परंपरेचा पारिपाक विसाव्या शतकाच्या सुरवातीला कलियूगातील अज्ञान,अंधःश्रध्दा व रुढीपरंपरेच्या जोखडात अडकलेल्या अंधःकाराचा नाश करुन मानवता धर्माची दिप ज्योती प्रज्वलित करणारे दिव्य रत्न वंदनीय 'माणिक' 'यावली' या पावनभूमीत अवतीर्ण झाले.जन्मताच काळ्याकुट्ट मेघगर्जनेत घनघोर वादळाने घरावरचे गवती छप्पर उडून गेले आणि तेथून खऱ्या अर्थाने बाळ 'माणिकचे' जगभ्रमण सुरु झाले.या संदर्भात वंदनीय राष्ट्रसंत म्हणतात.

पैदा हुआ इस देह मे। सारा उडा घरबार है।
आयी हवा उस वजही। बंधननसे वेडा पार है।
मॉ बॉप कहते थे हमे। 'तेरे कदम नही स्थिर है'।
पैदा होने से ही लगा। तेरे पिछे फिर–फिर है।

या विलक्षण जन्मप्रसंगावरुन वंदनीय राष्ट्रसंतांचे, अनेक जीवनपैलु उलगडायला सुरवात होते. 'यावली' या लहानशा गावी जन्मघेवून मानवतेचे 'महातीर्थ'असलेल्या 'गुरुकुंज' आश्रामाव्दारे संपूर्ण विश्वाला, मानवताधर्म बहाल केले.वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी आपल्या जीवन प्रवासातून व प्रत्यक्ष कृतीकून मानवतेचे दर्शन घडविले आणि अफाट साहीत्यरुपी सागरातून मानवतेचा महान संदेश भारतीयांनाच नव्हे तर संपूर्ण विश्वाला दिला.

मानवता ही है पंथ मेरा।
इन्सानियत है पक्ष मेरा।
सबकी भलाई धर्म मेरा।
दुविधा को हटाना वर्म मेरा।
एक जात बनाता कर्म मेरा।
सब साथ चलना मर्म मेरा।
निच उंच हटाना गर्व मेरा।
गिरते को उठाना स्वर्ग मेरा।।

या जाणिवेतून माणसाने माणसावर प्रेम करुन शुभचिंतन करावे दिन–पिडीत, अन्यायग्रस्त, शोषित व्यक्तिप्रती आपला सद्भाव जागृत ठेवावा हा संदेश वंदनीय महाराज देतात.ग्रामगीता या युगग्रंथात तर ते म्हणतात.

अरे! हे सर्व आता विसरावे।
संती सांगितले तेचि करावे।
मानवाने मानवासि सुधारावे।
याहूनि पूज्य कोणते?।।

ग्रामगीता अध्यात्मिक मेजवानी :

ग्रामगीता या युगग्रंथामध्ये मानवी जीवनाच्या सर्वच पैलुंवर प्रकाश टाकतांना वंदनीय महाराजांनी अनेक ओव्यांमधून व अन्य संपूर्ण साहित्यातून मानवतेसंबंधी विस्तृत विवेचन केले आहे. वंदनीय राष्ट्रसंतांच्या समग्र साहित्यातून मिळणारा विचार केवळ गाव,देशापूरता मर्यादीत नसून

अखिल विश्वाच्या उन्नतीचा विकास कार्याचा महान विचार आहे.जगात अस्तित्वात असणारे सर्व देव,धर्म,पंथ,संप्रदाय एकच आहेत. हा सिध्दांत वंदनीय महाराजांनी जपान येथील विश्वधर्म परिषदेत मांडला.भारताची संस्कृती श्रेष्ठ कशी हे जगातील विद्वानांना पटवून दिले.ईश्वराची व्यापकता पुढील भजनाव्दारे स्पष्ट केली.

हर देश मे तू, हर भेष मे तू।
तेरे नाम अनेक, तू एकही है।
तेरी रंगभूमी यह विश्वभरा।
सब खेल मे मेल मे तुही तू है।

वंदनीय महाराजांनी साध्या सोप्या व सर्वसामान्यांना कळेल अश्याप्रकारे साहित्यातून तत्वज्ञानाची निर्मिती केली.जनतेतील रुढी,परंपरा,अज्ञान अंधःश्रध्दा,ग्रामोन्नती अशा अनेक बाबींवर प्रकाश टाकून आपला विधायक विचार सर्वसामान्यांपर्यंत पोहचविण्याचे कार्य केले.जगाच्या इतिहासात वंदनीय राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज नावाचे असे एक महापुरुष झाले की, ज्यांनी ग्रामाला केंद्रबिंदू मानून ग्रामीण जनतेच्या विकासाबरोबरच देशहिताच्या दृष्टीने यजना बध्द जनजागृतीचे कार्य केले.'गावं हे जगाचे केंद्रस्थान आहे' असा विचार 'ग्रामगीतेतून' मांडून गाव,देश,विश्व या त्रिसूत्रीचा संबंध जोडला आणि गावावरुनच देशाची परिस्थिती अनुभवता येणे हे सिध्द केले.

ते ग्रामगीता या युगग्रंथात अध्याय पहिल्यामध्ये म्हणतात.

'गाव हा विश्वाचा नकाशा।
गावावरुन देशाची परिक्षा।
गावाचि भंगता अवदशा।
येईल देशा।'

गाव जर दुभंगायला लागला गावात दुही निर्माण झाली तर देशाचा आणि जगाचा नाश व्हायला वेळ लागणार नाही.हे यावरुन स्पष्ट होते.वंदनीय महाराजांचे विचारधन देशाच्या विकासासाठी उपयूक्त आहे.

'ग्रामगीता म्हणजे आधुनिक विज्ञान युगाची ज्ञानगंगा असून नानाविध योजना व जगातील प्रत्येक समस्येवरील दिव्यवध असून मानवी जीवनाच्या मार्गदर्शनाची गुरुकील्ली आहे.वंदनीय महाराजांनी खंजरी भजन भाषण,प्रवचन,पत्रे,लेख,शंका समाधानाच्या माध्यमातून सत्य,प्रामाणिकपणा व सेवा हा संदेश घरोघरी पोहचविला व त्याव्दारे भारतीय जनतेचे मनोधैर्य वाढविण्याचे महान कार्य केले.देशाचे राज्यकर्ते कसे असावेत,गावचा प्रमुख कसा असावा हे सुध्दा त्यांनी प्रखरपणे मांडले.

देशहिताला समर्थ असा बलशाली,धैर्यशाली,समाज तयार व्हावा असा त्यांचा अविरत प्रयत्न होता.

वंदनीय राष्ट्रसंतांनी आपल्या ५९ वर्षाच्या आयुष्यात नुसती भजने,किर्तनेच केली नाहीत,तर भारतीय जनतेत राष्ट्रीय भावना जागवून त्यांनी स्वातंत्र्य चळवळ सुध्दा योग्य रिताने पार पाडली. देशाच्या स्वातंत्र्याकरीता जेलमध्ये जाणारे ते पहिले भारतीय संत ठरलेत.स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी एवढे मोठे कार्य वंदनीय महाराजांनी केले.स्वातंत्र्य प्राप्तीनंतर स्वराज्याचे सुराज्यात रुपांतर करण्यासाठी योजनापूर्वक धडपड केली. १९६२ मध्ये चीनी आक्रमण हटविण्यासाठी त्यांनी भारतीय सैन्यामध्ये प्रेरणादायी वातावरण निर्माण केले व चिनी सैनिकांना ठणकावले.

'आओ चिनियो मैदानमे।
देखो हिंदका हाथ।
लढ जाऐंगे बढ जाऐंगे।
हम हिम्मत के साथ।
भारत से अगर टकराओंगे।
मिट्टीमे मिल जाओंगे।'

१९६५ मध्ये पाकिस्तानी आक्रमणाचे वेळी भारताने तत्कालिन संरक्षण मंत्री यशवंतराव चव्हाण यांचे लाहोर सीमेवर दौरा करुन बारतीय जवानांमध्ये जोश निर्माण केला.सीमेवर सैनिकांचे मनोधैर्य वाढविणारे सुद्दा ते पहिलेच भारतीय संत होय.अशी कितीतरी राष्ट्रप्रेमाने ओथंबलेली कार्य वंदनीय महाराजांनी देशहिताकरीता केलीत.त्यांचे साहित्य,तत्वज्ञान,देशोध्दारक,विश्लोधारक आहे. नवराष्ट्राच्या उत्थानासाठी प्रेरक व पथदर्शी आहे.या भारत देशाला जगाच्या अति उच्च शिखरावर नेऊन बसविण्याचे त्यांचे स्वप्न होते.

सारांशः

आज शासनाच्या सर्व ग्रामोध्दारक योजना ग्रामगीता–प्रणितच आहेत.हागणदारीमुक्त ग्राम असो.तंटामुक्त ग्राम असो,आयुर्वेद निसर्गोपचार, बचतगटाची संकल्पना,स्वच्छ भारत किंवा विविध आयोग असोत, ग्रामस्वच्छता अभियान असो ह्या सर्व योजना देणारे आणि मानवी जीवनाच्या सर्वांगीण उन्नतीचा मार्ग दाखविणारे महासंत म्हणजे वंदनीय राष्ट्रसंत श्री.तुकडोजी महाराज होय. एवढे महान कार्य करता करता हे महायोगी अश्विन कृ.पंचमी ११ ऑक्टोंबर १९६८ रोजी सायं ४. ५८ मि.विश्वाचा अखेरचा निरोप घेत शेवटी भारत मातेच्या कुशीत अनंतात विलीन झालेत. आयूष्यभर मानवतेसाठी झटणारा हा नंदादीप अखेर मावळला.मानवतेच्या महान उपासकाला क्रांतीपर्वातील क्रांतीसूर्यास,विश्वक्रांतीच्या तेजोमय आत्म्यास शतशः विनम्र अभिवादन!

संदर्भ :

१) स्व. सुदामजी सावरकर, ' ग्रामगीता ', प्रकाश ज. वाघ, सर्वाधिकारी अ.भा. श्री गुरुदेव सेवामंडळ, गुरुकुंज मोझरी, जि. अमरावती.

२) डॉ.अक्षयकुमार काळे, 'राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज व्यक्ती आणि वाङ्मय', विद्या बुक्स, नागपूर.

३) प्राचार्य रा.तु. भगत, डॉ.सुभाष सावरकर, 'राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज गौरव ग्रंथ', चैतन्य प्रकाशन, कोल्हापूर

४) प्रा.डॉ.दीपक पुनसे, वर्धा 'श्री गुरुदेव २०१६ दिवाळी अंक' श्री गुरुदेव प्रकाशन विभाग, गुरुकुंज आश्रम, ता. तिवसा, जि. अमरावती.

National Conference

on

Interdisciplinary National Conference on Role Of Physical Education and Other Disciplines in Enhancing the Performance of a Player & Fitness for Young and New India

24th Dec. 2018

Organized By,

PEFI

IQAC

Bar. R. D. I. K. & N. K. D. College, Badnera – Amravati

Collaboration with

Art & Science College , Kurha

And

Physical Education Foundation of India

Special Issue Published By,

Aayushi International Interdisciplinary Research Journal (AIIRJ)

ISSN :- 2349-638x

Impact Factor :- 4.574

Peer Reviewed and Indexed Journal

Website : - www.aiirjournal.com

Email :- aiirjpramod@gmail.com

Date :- Special Issue Published in Dec.2018

Disclaimer :-

Research Papers / Articles published in this book are the intellectual contribution done by the authors. Authors are solely responsible for their published work. The organizer of this National Conference and Publisher of this *Special Issue* are not responsible for legal complications, if any.

Sr No	Name of Authors	Title of Paper	Page No.
1.	Dr. Seema v. Deshmukh Smt. S.R. Mohata Mahila	Yoga Through In Personality Development Of Children & Young	1 To 3
2.	Manisha Narayan Punde Dr. Chatrapati Baburao Vairagar(Pangarkar)	A Prospective Study of the Impact of Stress, Anxiety OnSports Performance and Quality of Life	4 To 7
3.	Punam Narendra Mahalle	A Role Of Yoga In Education	8 To 9
4.	Abdul Ansar	The Role Of An Omega 3 (EPA - DHA) To Enhacing The Mental Health Of An Athlete	10 To 11
5.	Dr. Khushal Jagtrao Alaspure	Comparative Study of Fat Percentage and Lean body Weight among Vegetarian and Non-Vegetarian Students	12To 14
6.	Dr. Madhav shejul	Advance Sports Technology	15 To 16
7.	Dr. S. N Chougule Dr. Sandeep Shinde	The Role Of Technology In Sports	17 To 19
8.	Dr. Umesh Rathi	The Importance of Outdoor Play and Its Impact on Brain Development of Children	20 To 21
9.	Dr. Altaf ur Rehman	Music Fuel For Performance In Sports	22 To 23
10.	Madhavi Mardikar Bharti Kale	Physical Education Teacher's approach towards Professional Sports Management	24 To 27
11.	Amol H. Bichewar Dr. Tanuja S. Raut	Leisure Activity For Contemporary Age Group	28 To 31
12.	Dr. Rajesh D. Chandrawanshi	Application of Advanced Technology to enhance the performance of Wrestlers	32 To 34
13.	Bhagyashri S Vidhale	Conceptual Application Of Statistical Methods And Techniques In Physical Education And Sports	35 To 36
14.	Dr. Manoj P. Armarkar	Increasing self defence level for women empowering through martial arts and yoga	37 To 39
15.	Dr. Sunita S. Balapure	Role Of Nutrition & Dietetics For Player & Fitness	40 To 42
16.	Dr. Balasaheb Paul	Role of coach in achieving Athlete's Peak Performance	43 To 45
17.	Dr. Ashwani Bali Mr. Harinder Pal Singh	Study Of Aggressive Tendency Between Individual And Team Game Players	46 To 48
18.	Dr. Pravin D. Lamkhade	Boosting Hydration in Sports	49 To 50
19.	Mrs. Rachana M. Sirsat	Calcium And Bone Health	51 To 54
20.	Chandrashekhar Surendra Ingole	Comparative Study Of Motor Abilities Between Tribal And Non-Tribal Sports-Persons	55 To 57
21.	Prof. Prashant Sudhakarrao Charjan	Impact of Kapalbhati and Pranayama on Vital Capacity among Obese Boys	58 To 60

22.	Satish Modani	Comparative Study of Selected Physical Fitness and Motor Fitness Variables Amongst	61 To 63
23.	Dr. Dnyaneshwari S. Wankhade	Safety And First Aid In Sports Injury	64 To 65
24.	Prof. Dilip More	Does Drug Abuse in Sports have Psychological Effects on Athletes?	66 To 68
25.	Dr. Anil Gour	Sports Physiology	69 To 70
26.	Dr. Basavaraj M. Wali	Eco-Running For Fitness	71 To 74
27.	Dr. Sanjay M. Madavi	Management of Sports Event	75 To 79
28.	Dr. Akash Vijayrao More	Function of Sports Management	80 To 82
29.	Dr. Gajendra B. Raghuwanshi	Sport Management	83 To 85
30.	Prof. Dr. Nilima Mahore	The role of Nutrition and Dietetics	86 To 90
31.	Dr. Ganesh Shivajirao Solunke	Effective Evaluation In Physical Education And Sports	91 To 92
32.	Dr.Pravin M. Deshmukh	Role Of Physical Education In Managing Healthy And Balanced Lifestyle Of College Student	93 To 94
33.	Prof. Dr. Megha S. Deshmukh	Health Fitness & Nutrition	95 To 96
34.	Dr. Pramod N. Humbad	Mental Health Between Non-Yogic Practitioners&Yogic Practitioners	97 To 98
35.	Dr. Suhas Raghunath Tiwalkar	Importance & Benefits of Yogic Practices in Modern Lifestyle	99 To 101
36.	Dr. Shaikh aslam zhabbu	Sports Training and its Importance	102 To 103
37.	Kausik Chakraborty	Correlational study between the selected psychological variables and playing ability of inter zonal university football players	104 To 107
38.	Dr. Shrikant S. Mahulkar	Comparative Study Of Physiological Parameters Of Yogic And Runners	108 To 110
39.	Ms. Kavita N. Watane	Comparative Study of Balance and Coordination of Female Athletes	111 To 113
40.	Dr. Aruna S. Thool(Deogade)	The Role Of Physiological Asspect	114 To 116
41.	Dr. U. N. Manjre	Role Of Advance Technology With Project To Enhance Sports Performance	117 To 119
42.	Dr. Shridhar R. Dhakulkar	Effect Of Regular Yoga Practice On Body Composition Among Female College Students	120 To 123
43.	Dr. R. M. Kshirsagar	Nutrition And Dietetics	124 To 125
44.	Mr. Mubashir Nisar	A Study Of Competitive Sport Anxiety In District Level Volleyball Players	126 To 128
45.	Prof.Dr.Kalyan D.Maldhure	Sport and Development	129 To 132
46.	Dr.Santoshi Saulkar	Effect Of Surya Namaskar On Weight Loss In Obese Persons	133 To 135
47.	Afsana K. Sheikh Dr. Sanjay Choudary	Effect Of Core Training On The Physical Fitness And Muscular Strength Of Teenagers	136 To 137
48.	Dr. Amrita Pande	Role of Yoga in enhancing the Fitness for Young India	138 To 141

Function of Sports Management

Dr. Akash Vijayrao More
Director, Department of
Physical Education & Sport
Yuvashakti Arts & Science College,Amravati

Introduction:

Managers are meant to make things happen and ensure that people do things within the framework of predetermined objectives and parameters. Management is not a onetime act but an ongoing series of inter-related activities. It consists of a set of interrelated functions necessary to achieve desired organizational goal.

Every organization manager's performance certain basic functions in order to achieve desired results. These functions may be broadly classified into five categories: Planning, Organizing, directing, staffing and controlling. However, there is enough disagreement among management authors on the classification of managerial functions. Some classify these functions into four types, some into five and some into six or seven. Though Gullick used the word 'POSDCORB' to describe functions such as:

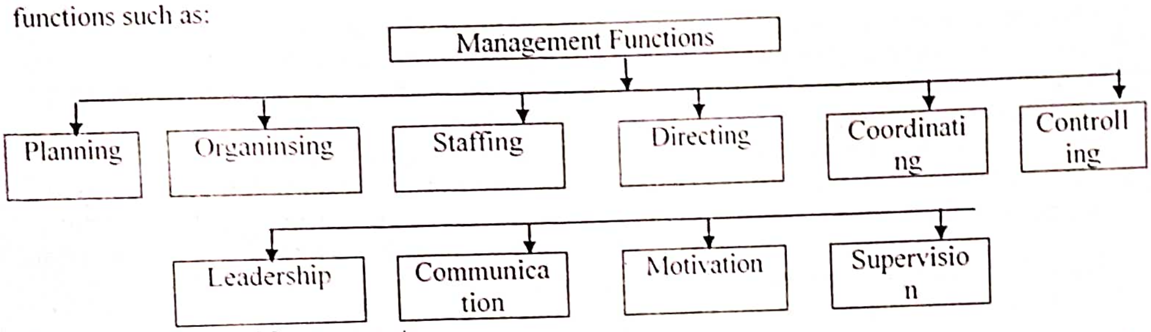

Function of Sports Management:

Just like general Management, sports management has certain definite function before it. Various authors have given different opinions on the subject; however none of them gives a complete picture.

The functions of general management are applicable to sports management also though there are some variations in environment, scope of authority and the types of problems. All the managers including the sports managers undertake the same basic functions to attain the organizational goals and objectives.

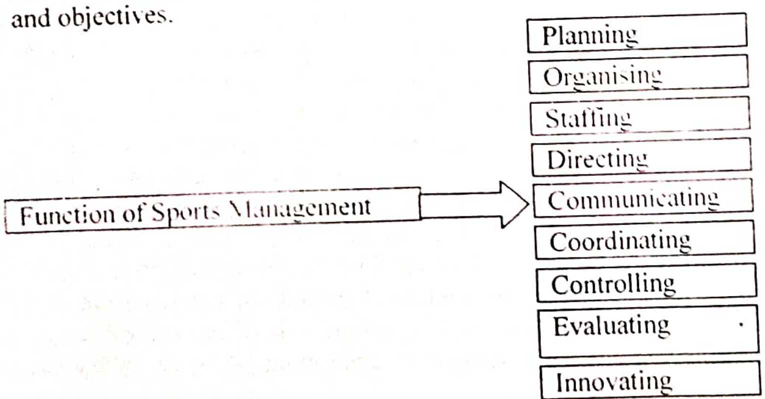

1. **Planning:** Sports planning like planning in any other sphere of management is the primary function of both the sports management and the sports manager. It is ongoing process nad never ceases in the management function. Planning in sports is undertaken by administrator. Executives, directors, coaches, teachers etc. In sports and physical education planning, iis involved in the following activities:
   - Designging curricula
   - Activity programmes
   - Intramural and extramural competitions

- Instructional classes
- Budget preparation
- Appointment of teachers, coaches and student leaders
- Faulty planning can result in complete waste of precious resources.

2. **Organizing:** organizing means identifying and grouping activities, assigning authority to different persons involved in the task and eliciting cooperation. In an organization anybody can do whatever he or she wants to do but the activity would be more effective and all assigned task would be completed if work is divided and assigned to each member should constitute various committees. People working in different committees must have certain authority and responsibility so that they can work efficiently, effectively and successfully.
3. **Staffing:** physical education and sports personnel are selected and appointed on the basis of duly prescribed academic and professional qualifications. Formal course are formulated by various universities with specific objectives for which informal training comes through practical work and field interaction with students, athletes, faculty and supporting staff. Formal education without practical training is meaningless. Training is an important aspect of staffing in sports without extensive orientation and intensive in service training sports mangers cannot be made efficient and effective.
4. **Directing:** Directing involves issuing instructions to the subordinates, guiding, motivating and supervising them from time to time. Directing involves decision making and the one who takes the decision has to bear the brunt of what follows. Directing refers to skillful and intelligent use of authority.

   In sports the construction, use and maintenance of sports infrastructure, appointment and supervision of personnel, budgeting, organization of competitions and functions and functions etc. all require directing and decision making. Direction in physical and sports requires wide knowledge command over the subject and a sense of priority.
5. **Communicating:** communicating underlines public relationships. It refers to the process by which the manager of interest and concern. Communication is essential in every form of organization. Communication gap is the root cause of several problems in the organization especially those of discipline. Physical educationists and sports manages who are unable to communicate verbally or non-verbally may find it difficult to create a niche for themselves in the society and represent the profession.
6. **Coordinating:** To lead the sports management process in proposed direction continuous coordination is required. The people working in the organization need to be monitored continuously and the achieve within the organization need to be watched and coordinated in such a way that coordination effort is not much apparent. Sport and physical education is a very vast area. thus extreme coordination is a must to develop and maintain it. Each individual effort towards group goal must be coordinated to achieve the desired result.
7. **Controlling:** controls are required in order to achieve the targets set for the organization. In sports and physical education controls are exercised in various ways. Coaches and educators assert themselves during instructional classes, umpires and other game officials control competitions and tournaments sand the head of the department asserts control on administration. Control is not suppression but guidance and supervision. Establishment of a reporting system is the first and major step in controlling. The system of reporting should provide accountability time the data should be received and the mode of receiving the data should be determined. Only compilation of data is not important. It is of equal significance how the data is utilized. Data is the basis of evaluation in controlling hence its ability and accuracy cannot be undermined.
8. **Evaluating:** Evaluation is another basic function of sports management. Evaluation reflects the performance of the various steps of sports management in the overall implementation of the project at hand. The organizational, administrative and instructional policies, practices and programmes of sports may be subjected to periodic evaluation in order to ascertain the correct present position. Health fitness, skill performance etc. should be evaluated subjectively and objectively vis-à-vis objectives, finally, evaluation must bring about some qualitative change in the processes.

9. **Innovating:** Innovation is also an important function of sports management it consists of evolving techniques which are different from the already established norms or principles to management. It is infusing new ideas or approaches to management techniques and creating new opportunities.

Conclusion:

Management is as old as civilization. It has always existed in some from or the other However there is no agreement about the specific functions to be performed by the management. Planning occupies an important spot throughout the managerial circle. It is a ongoing process for the plans may be modified as and when necessary, on the basis of experience and exigencies.as well as organizing is the process of creativity a structure of relationship to enable employees to carry out management's plans and meet its goals. Staffing is the process of attracting developing and evaluating individuals at work. Directing deal with the steps of manager takes guiding, supervising motivating etc. This explored the roles, functions, and levels of recreation and sports managers. Based on the level of management, the roles can be different. For instance, it is not the role of the commissioner to perform stadium duties during matches. However, by delegation to the security manager, the commissioner, by extension, performs such functions. Competent sports managers may therefore be deemed effective if they use their skills well. We can end this chapter by adding that "The primary purpose of good corporation management. They must look ahead and plan for depression risks, competition, obsolesce, exhaustion of natural resources, population movements, fashion changes, and political attacks. They must grow reserves against hard times, improve and lower the cost of their products, stabilize the security of their workers as much as possible, and make the public like and desire their company as a community and national asset."

References:

1. Rachhpal singh Brar , Rosy Joshi, "Sports Management" Kalyani Publication, Ludhiana.2007.
2. https://tophat.com/marketplace/business/management/textbooks/sports-management-peter-omondi-ochieng/727.
3. Singh, Ajmer. Essentials Of Physical Education. Delhi: Kalyani Publisher, 2008.